

MISTERUL TELEGRAMEI
DE LA STOCKHOLM

Neagu Djuvara este licențiat în istorie la Sorbona și doctor în drept (1940); în 1972 obține un doctorat de stat (docență) cu o teză de filozofie a istoriei, sub îndrumarea lui Raymond Aron: *Civilizații și tipare istorice*. Exilul aventuros și-l povestește în *Amintiri din pribegie*, capodoperă a memorialisticii românești (rănit pe frontul de est, diplomat, membru activ al diasporei, consilier diplomatic și profesor universitar în Africa). Este profesor asociat la Universitatea din București și membru de onoare al Institutului de Istorie „A.D. Xenopol” din Iași și al Institutului de Istorie „N. Iorga” din București. Din cărțile sale, adresate fie publicului larg, fie specialiștilor (*O scurtă istorie a românilor povestită celor tineri*, *Thocomerius–Negru Vodă*, *Ce au fost „boierii mari” în Țara Românească?* etc.) se desprinde pledoaria pentru onestitatea fără compromisuri a istoricului.

NEAGU DJUVARA

MISTERUL
TELEGRAMEI
DE LA STOCKHOLM
DIN 23 AUGUST 1944

și unele amănunte aproape de necrezut
din preajma dramaticei noastre capitulări

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Cătălin Strat
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
DTP: Florina Vasiliu, Dan Dulgheru

Tipărit la Monitorul Oficial R.A

© HUMANITAS, 2012

ISBN 978-973-50-3628-7
Descrierea CIP este disponibilă
la Biblioteca Națională a României.

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 021 311 23 30

Introducere

De când m-am întors în țară, pe la sfârșitul lui ianuarie 1990, după o lipsă de 45 de ani, am avut de nenumărate ori ocazia de a dezminți informația care circula cu insistență, anume că în dimineața lui 23 august 1944 ar fi sosit de la Stockholm o telegramă care anunța că Uniunea Sovietică acceptase să încheie cu Ion Antonescu un armistițiu, în condiții care îi dădeau mareșalului satisfacție, mai ales în privința stabilirii unei zone neutre undeva în țară. Întrucât am fost la post, din august 1944 până în septembrie 1947, la ambasada (*recte* legațiunea) noastră din Stockholm, am avut contact continuu cu cei doi diplomați români care negociaseră cu ambasadoarea sovietică Alexandra Kollontai, anume ministrul plenipotențiar Frederic

Nanu și consilierul delegație George Duca. Am fost, așadar, în măsură să cunosc realitatea privitor la zisa telegramă: era cu totul altceva decât ce se afirma. Dar degeaba dezmințeam; vorba francezului: nu e mai mare surd decât cel care nu vrea să audă!

De curând, unele ziare au reluat afirmația, adăugând chiar precizii agravante, de pildă că acea zonă neutră, pe care ar fi cerut-o Antonescu, ar fi fost chiar pe frontul româno-sovietic din Moldova, iar nu, după ocuparea țării de către sovietici, un județ din Banat. Mai mult, în filmul *Oglinda* al lui Sergiu Nicolaescu există și acolo aceeași minciună: se spune că a existat o telegramă cu un răspuns favorabil de la Soviete! Asta e o legendă care s-a răspândit foarte repede. Ca să răspund acestor intenționate erori de interpretare, am publicat recent, într-o ediție specială a ziarului *Adevărul* (din 6 februarie 2012), o lungă explicație pe patru pagini (a câte nouă coloane), intitulată „Misterul telegramei de la Stockholm“.

Date fiind însă gravitatea chestiunii și importanța ei pentru cunoașterea adevărului istoric, cred acum de cuviință să reiau, într-un volum, tot istoricul acelor încâlcite evenimente care au dus la înce-

tarea ostilităților cu URSS și, din nefericire, din cauza ripostei germane din 24 august, și la obligația dure-roasă de a întoarce armele, de pe o zi pe alta, împotriva fostului aliat, Germania. E bine înțeles că nu pot da decât informațiile pe care le-am avut de mână întâi și că nu pot evoca decât momentele pe care le-am trăit eu însumi. Fără îndoială, multe alte aspecte și amănunte pot fi adăugate din alte surse, care mi-au scăpat sau la care n-am avut acces, dar nucleul pe care voi încerca să-l descriu mai jos rămâne întreg și trebuie relatat cu amănuntul.

La capătul acestei descrieri a mele, cred că cititorul va considera interesantă publicarea unor anexe, anume documente de epocă, cum sunt de pildă unele note sau adrese oficiale, emenate de la ambasadele americană sau britanică privitor la tatonările care se făceau și de partea sovietică, și de partea română (oficială și de opoziție), pentru ieșirea României din războiul cu URSS.

*De ce două tentative paralele
de negociere a unui armistițiu?*

Voi reda, aşadar, integral articolul din *Adevărul*, precedat însă de explicații tehnice asupra dublei lucrări pregătitoare care a avut loc vreme de aproape opt luni (de la sfârșitul lui decembrie 1943 până la 23 august 1944) între partea română și URSS; anume, purtată pe de o parte de reprezentanții oficiali ai guvernului Antonescu, și, pe de altă parte, cea dusă în paralel și în parte secret de agenți diplomatici de-ai noștri, convinși de temeinicia îndoielii șefilor „partidelor istorice“, pe temeiul comportării marșalului din chiar primele luni ale războiului, că el ar duce până la capăt, în chip normal și înțelept, eventualele negocieri de armistițiu. Expunerea mea va arăta, cred că fără chip de îndoială, că așa a și fost: Antonescu n-a vrut cu adevărat să încheie un

armistițiu, așteptând chiar încă la 23 august 1944 – când sovieticii erau în fața Varșoviei, iar Alianții occidentali intraseră în Paris – nu știm ce minune strategică în măsură să răstoarne cursul evenimentelor și să procure un moment mai favorabil pentru ieșirea noastră din conflict și din asocierea cu soarta Germaniei.

Primele negocieri oficiale, adică negocierile dintre ambasadoarea sovietică Alexandra Kollontai și ministrul nostru la Stockholm, Frederic Nanu, au fost prilejuite, prin decembrie 1943, în chip ciudat și, oricum, simptomatic, de destăinuirea pe care i-a făcut-o consilierului de presă al legației noastre un samsar bulgar pe care-l cunoștea, anume că Uniunea Sovietică era dispusă să discute cu guvernul român despre posibilitatea ieșirii României din conflict. Consilierul, bineînțeles, a raportat îndată acest fapt ministrului Nanu, care a trimis o telegramă cifrată la București cu informația respectivă. Mareșalul Antonescu a acceptat propunerea, așa că Nanu a întâlnit-o întâia oară pe doamna Kollontai în cursul lunii ianuarie 1944. Prima exigență a sovieticilor, expusă de ambasadoare, a fost ca românii

să mențină secret acest contact *și față de britanici, și față de americani*. Cu toată această exigență surprinzătoare, care tindea să ne țină departe de acei inamici care ne erau, eventual, tocmai „cei mai puțin dușmănoși“, Antonescu a acceptat condiția și i-a comunicat, prima oară, lui Nanu, pentru ambasadorea sovietică, cerințele lui.

Trebuie să deschid aici o scurtă paranteză, cu scopul de a le reaminti cititorilor ce a însemnat formula „capitulare necondiționată“. Când s-a descoperit, în urma venirii la putere a lui Hitler, în 1933, că Germania, a cărei capitulare la sfârșitul Primului Război Mondial, în noiembrie 1918, fusese negociată de Puterile Aliate în frunte cu Franța, Marea Britanie și Statele Unise, începuse să calce una câte una condițiile care îi fuseseră impuse (de pildă reocuparea militară a zonei de la vest de Rin, reînarmarea peste limitele impuse etc.), oamenii politici americani au lansat ideea, și guvernul american a proclamat-o oficial, că în caz de nou război, dacă inamicul este înfrânt, nu i se va acorda depunerea armelor decât semnând capitularea fără nici o condiție,

fără nici o contraparte. Noțiunea de capitulare necondiționată va fi adoptată pe urmă de toți marii aliați sau parteneri ai Statelor Unite, ca Marea Britanie și Franța, apoi URSS. De fapt, așa a capitulat Italia în septembrie 1943 și așa vor capitula, rând pe rând, și cele două mai mari puteri inamice Aliaților, Germania și Japonia. Mareșalul Antonescu își închipuia însă că România, țară atât de slabă pe plan militar în comparație cu exemplele de mai sus, ar putea pune niște condiții de ameliorare a „capitulării necondiționate“. Și cele două cereri ale lui erau următoarele:

1. să i se lase, înainte de a depune armele, un timp de 15 zile ca să negocieze cu germanii retragerea lor de bunăvoie de pe teritoriul românesc;

2. după depunerea armelor, când sovieticii vor fi ocupat tot teritoriul României, să ne fie lăsat un spațiu (cam de mărimea unui județ) în vestul țării, neocupat, în care să funcționeze guvernul și administrațiile centrale, fără prezența trupelor de ocupație.

Ambele cerințe erau de o incredibilă naivitate:

a) dacă am fi cerut germanilor să evacueze țara, deci să accepte să mute frontul cu 650 de kilometri mai la vest, reacția lor ar fi fost, cu forțele pe care le aveau pe teritoriul nostru, să aresteze tot guvernul și să-i aducă la putere pe Horia Sima și pe legionari; este exact scenariul ce se va desfășura, câteva luni mai târziu, în Ungaria, când amiralul Horthy îi va cere lui Hitler să evacueze țara, fiindcă ungurii nu mai pot continua războiul – tot guvernul ungar va fi arestat și internat în lagăre, iar germanii vor aduce la guvern echivalentul ungar al Gărzii de Fier;

b) lăsarea unui județ, din Banat, de pildă, liber de prezența trupelor sovietice, când o jumătate din Europa ar fi ocupată de URSS, era o cerință chiar derizorie. Cea mai clară dovadă că ambele cereri erau fără nici o valoare e că sovieticii le-au acceptat îndată, iar răspunsul lor pozitiv, transmis la Stockholm pe 28 sau 29 mai 1944, a fost adus la București (ca să nu mai fie telefonat, chiar cifrat) de curierul diplomatic întâmplător aflat la Stockholm, Camil Demetrescu, șeful meu direct de la Cifru, în ziua de 30 mai 1944. *Așadar, la 1 iunie 1944,*

Cuprins

Introducere	5
De ce două tentative paralele de negociere a unui armistițiu?	9
Cum acționau diplomații de la Ministerul de Externe câștigați de partea complotului „Grupului de la Buftea“, ca să ducă negocieri secrete cu sovieticii în paralel cu negocierile duse de guvernul Antonescu	15
Scrisoarea mea către ziarul <i>Adevărul</i>	23
Peripețiile călătoriei mele cu avionul, de la București la Stockholm via Viena și Berlin (23–24 august 1944)	41

DOCUMENTE

Raport strict confidențial al ministrului SUA în Suedia, Herschel V. Johnson, privind diferitele încercări de a aranja o întâlnire la Stockholm între reprezentanții români și sovietici	67
Proclamația către țară a regelui Mihai I difuzată la radio în seara zilei de 23 august 1944	92
Raportul lui Neagu Djuvara din 25 august 1944 prezentat lui Frederic Nanu	95
Convenție de armistițiu între Guvernul Român, pe de o parte, și Guvernele Uniunii Sovietice, Regatului Unit și Statelor Unite ale Americii, pe de altă parte	100
Anexe la Convențiunea de Armistițiu între Guvernul Român, pe de o parte, și Guvernele Uniunii Sovietice, Regatului Unit și Statelor Unite ale Americii, pe de altă parte	111